

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук **Нікітченко Лілії Олександрівни** на дисертацію **Шевченко Ілони Андріївни** «Розвиток фахової компетентності вчителів природничих дисциплін у післядипломній педагогічній освіті» подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» – (015 – Професійна освіта)

1. Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із планами відповідних галузей науки

Актуальність і доцільність дослідження обраного Шевченко Ілоною Андріївною «Розвиток фахової компетентності вчителів природничих дисциплін у післядипломній педагогічній освіті» зумовлена інтеграцією до європейського та світового співтовариства, відповідно змінами в системі освіти України. Зміни, котрі відбуваються на сучасному етапі в освітній системі України, підтверджують, що на сьогодні чільне місце серед інтенсивних чинників розбудови освіти посідає вчитель з його здібностями, знаннями, навичками, досвідом, ставленням до праці. Праця вчителів природничих дисциплін, передбачає активне інноваційне реагування на конкретні ситуаційні взаємодії учасників освітнього процесу, прийняття ними інноваційних рішень. Із подальшим розвитком суспільства, змінами характеристик і параметрів освітнього середовища постала об'єктивна потреба в неперервній освіті та всебічному забезпеченні фахового зростання вчителів. Змів в освітньому середовищі потребують розвитку фахової компетентності педагогів на гуманістичних засадах, їхньої конкурентної спроможності й мобільності, що приводить до суттєвого збільшення обсягів знань, умінь і навичок, необхідних педагогу для успішної фахової діяльності. Якщо раніше освіта була орієнтована на передачу знань, то наразі важливими є не лише їхня кількість і якість засвоєння, а й уміння застосовувати свої знання на практиці. Відтак, перед системою післядипломної педагогічної освіти; стоїть важливе завдання – розвинути в учителів особистісно й фахово важливі компетентності, які визначають його готовність до роботи в сучасній школі.

Пошук дієвих механізмів розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін у післядипломній педагогічній освіті здійснювався відповідно до нормативних документів державного рівня: Закони України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), «Про професійний розвиток працівників» (2012), Державний стандарт базової і повної загальної освіти (2011), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. (2013), Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), Концепція нової української школи (2016), Положення «Про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» (зі змінами 2015).

Проведений аналіз, Шевченко І.А., педагогічної, психологічної, методичної літератури свідчить, що проблемі розвитку професійної компетентності педагогічних працівників приділяється належна увага, однак незважаючи на значну кількість наукових досліджень, які певною мірою сприяють вирішенню зазначеної проблеми, можна констатувати, що теоретичні засади розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін не були предметом спеціального дослідження і потребують подальшого наукового усвідомлення. З огляду на зазначене, актуальність рецензованої дисертації не викликає сумніву.

Дисертаційне дослідження Шевченко І.А. виконано відповідно до науково-дослідної теми Комунального вищого навчального закладу (КВНЗ) «Вінницька академія неперервної освіти»: «Наукові засади супроводу розвитку особистості в системі освіти області», а також науково-дослідної теми кафедри екології, природничих та математичних наук КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти» «Науково-методичні засади розвитку особистості в контексті освіти для збалансованого (сталого) розвитку». Тему дисертаційного дослідження розглянуто і затверджено на засіданні Вченої ради КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти» (протокол № 4 від 21 квітня 2011р.) та погоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 27.09.2011).

2. Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації

Дисертанткою визначено і теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін у післядипломній педагогічній освіті (створення інноваційного освітнього середовища в післядипломній педагогічній освіті; впровадження інноваційного навчання на основі інтеграції формальної, неформальної та інформальної освіти; розробка навчально-методичного забезпечення, конструювання зразків нової освітньої практики з метою самостійного розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін); розроблено модель реалізації організаційно-педагогічних умов розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін у післядипломній педагогічній освіті, що містить такі складники: цілепокладальний, концептуальний, змістовий, процесуально-технологічний, діагностично-результативний; уточнено сутність поняття «фахова компетентність вчителів природничих дисциплін», «розвиток фахової компетентності вчителів природничих дисциплін»; критерії, показники та рівні розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації

Основною метою дослідження дисертантка обрала виявлення, наукове обґрунтування та експериментальну перевірку ефективності організаційно-педагогічних умов розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін у післядипломній педагогічній освіті. Відповідно до мети дисертаційної роботи визначено вихідні положення (завдання, об'єкт, предмет, методологічні і теоретичні основи дослідження, наукова новизна, практичне значення одержаних результатів), які є достатньо виваженими, взаємопов'язаними, логічними й цілком обґрунтованими. У процесі розв'язання поставлених завдань було використано комплекс оптимальних методів науково-педагогічного дослідження, що доповнювали один одного.

Дисертацію Шевченко І.А. написано на належному науковому рівні. Здобувачка володіє теорією проблеми і методами її дослідження. Позитивне

враження справляє оформлення роботи, вміщені в ній табличні та графічні матеріали.

Зміст автореферату відображає зміст дисертації та досить повно висвітлює суттєві її аспекти, основні положення та висновки. Рівень апробації результатів дослідження є також достатнім і підтверджується участю дисертантки у науково-практичних конференціях різного рівня.

Вищевикладене дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження Шевченко І.А. достатньо обґрунтовані й достовірні.

4. Значення для науки і практики отриманих автором результатів

З метою розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін, Шевченко І.А., розроблені «Методичні рекомендації для вчителів природничих дисциплін щодо організації навчальної діяльності за технологією дистанційного навчання», для роботи вчителів природничих дисциплін у хмарній педагогічній лабораторії з метою розвитку їхньої фахової компетентності в дослідженні розроблені «Методичні рекомендації для вчителів природничих дисциплін щодо роботи в хмарній педагогічній лабораторії «Інноваційні технології». Розроблена авторська програма «Анотована освітньо-професійна програма підвищення кваліфікації» вчителів природничих дисциплін за очно-дистанційною формою навчання, в програмі пропонуються кілька спецкурсів за вибором, серед яких актуальним є авторський спецкурс «Освоєння та використання інноваційних педагогічних технологій», створена інноваційна структура «Творча лабораторія вчителів природничих дисциплін», з метою реалізації неформальної освіти вчителів природничих дисциплін розроблена й упроваджена довгострокова авторська програма «Використання педагогічних технологій як шлях реалізації інноваційних стратегій розвитку природничої освіти».

Основні положення і висновки дисертаційного дослідження Шевченко І.А. впроваджено в освітній процес: КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти» (довідка № 01/21-763 від 06.11.2017); КВНЗ Київської обласної ради «Академія неперервної освіти» (довідка № 139 від 22.11.2016); КЗ «Житомирський обласний

інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради (довідка № 01-802 від 03.11.2016); Хмельницькому ОППО (довідка № 1047 від 29.12.2016); Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова (довідка № 07-10/2262 від 29.12.2016); Комунальній установі «Міський методичний кабінет» Вінницької міської ради (довідка № 315 від 06.11.2017).

5. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Матеріали дисертаційного дослідження Шевченко І.А., можуть бути використані для удосконалення організації курсів підвищення кваліфікації вчителів природничих дисциплін та методичної роботи в закладах загальної освіти. Висвітлені в дослідженні питання можуть бути корисними для розвитку фахової компетентності вчителів інших освітніх галузей.

6. Оцінка змісту дисертації та її завершеність у цілому

Структура дисертаційної роботи науково виважена й логічно вибудована, складається зі вступу трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, 19 додатків (101с.), списку використаних джерел (262 найменувань). Загальний обсяг дисертації – 276 сторінок, з яких 194 сторінки основного тексту. Робота містить 18 таблиць і 36 рисунків.

Перейдемо до аналізу основної частини дисертації, усі розділи якої взаємопов'язані та висвітлюють послідовність вирішення поставлених завдань. У **вступі** чітко обґрунтовано актуальність проблеми, науково сформульовано мету дослідження, яка корелює з темою та конкретизується у завданнях, визначено об'єкт та предмет дослідження, сформульовано гіпотезу, схарактеризовано методи дослідження; висвітлено наукову новизну, теоретичну і практичну значущість одержаних результатів; наведено дані про апробацію та впровадження результатів дисертаційного дослідження.

У першому розділі – **«Теоретичні основи розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін у післядипломній педагогічній освіті»** здобувачкою проаналізовано педагогічну, психологічну, методичну літературу з проблеми дослідження; проведено дефінітивний аналіз змісту ключових понять: «компетенції», «компетентність», «професійна компетентність»; конкретизовано

поняття «фахова компетентність вчителів природничих дисциплін», охарактеризовані його сутність і структурні компоненти; проаналізовано досвід розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін, з'ясовано, що наразі відсутня єдність у визначеннях понять «компетенції» і «компетентність», «професійна» і «фахова компетентність» вчителів; відсутній системний аналіз змісту та структури фахової компетентності вчителів природничих дисциплін.

До заслуг дисертантки, у розділі, належить уточнення та розкриття сутності фахової компетентності вчителів природничих дисциплін. Підтримуємо думку автора, що фахова компетентність є цілісним, інтегрованим, багаторівневим поняттям, до складу якого входять знання, вміння та навички, досвід креативної діяльності, досвід ціннісного ставлення.

Результати проведеного дисертанткою аналізу дозволили, Шевченко І.А., визначити структуру фахової компетентності вчителів природничих дисциплін. Обґрунтовано, що структурними компонентами професійної компетентності вчителя природничих дисциплін є: мотиваційно-ціннісний компонент, рефлексивно-коригувальний компонент, професійно-практичний компонент, теоретико-методологічний компонент.

Заслуговує на схвалення проведений дисертанткою аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін у післядипломній педагогічній освіті.

У другому розділі – **«Науково-методичний супровід розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін у післядипломній педагогічній освіті»** Ілоною Андріївною проведено аналіз стану розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін у післядипломній педагогічній освіті; з'ясовано, що умови розвитку фахової компетентності вчителів у контексті інноваційно-технологічного підходу в дослідженнях були насамперед окреслені, ніж розроблені; результати аналізу зумовили потребу в розробленні, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці організаційно-педагогічних умов та моделі розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін.

Слід відзначити визначені у розділі основні критерії, які характеризують рівень розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін. Дисертантка зазначає, що вони мають загальний характер, тому конкретизує їх в таких показниках: мотиваційному, когнітивному, діяльнісному та рефлексивному. Ураховуючи визначені критерії і показники, Шевченко І.А. були виокремлені та охарактеризовані три рівні розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін: інтуїтивно-початковий рівень репродуктивний рівень, креативно-технологічний рівень.

Заслуговують на увагу розроблена Шевченко І.А. модель розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін, яка є цілісною системою і вміщує п'ять взаємообумовлених і взаємопов'язаних складових. Розроблена модель надає можливість підійти до розвитку фахової компетентності вчителів як до цілісного процесу на основі тематично-зорієнтованого в післядипломній педагогічній освіті загального вектора розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін у формальній, неформальній та інформальній освіті.

До заслуг дисертантки у розділі належить експериментальне визначення організаційно-педагогічні умови розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін у післядипломній педагогічній освіті.

Перша організаційно-педагогічна умова – створення інноваційного освітнього середовища в закладі післядипломної педагогічної освіти. У дослідженні вказана умова передбачає електронне навчання вчителів природничих дисциплін в його дистанційній формі, що використовується для інтенсифікації процесу підвищення кваліфікації. Друга організаційно-педагогічна умова – впровадження інноваційного навчання на основі інтеграції формальної, неформальної та інформальної освіти вчителів природничих дисциплін – реалізується в дослідженні шляхом спрямування діяльності вчителів у курсовий і міжкурсний періоди за загальним тематично-зорієнтованим вектором розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін у складі формальної, неформальної та інформальної освіти. Розроблення навчально-методичного забезпечення, конструювання зразків нової освітньої практики з метою розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін

- третя організаційно-педагогічна умова, реалізована завдяки дотриманню послідовності та інтеграції навчально-методичного забезпечення формальної освіти (програма «Освітньо-професійна програма підвищення кваліфікації вчителів природничих дисциплін за очно-дистанційною формою навчання» та програма спецкурсу «Освоєння та використання педагогічних технологій»), неформальної освіти (програма спецкурсу «Використання педагогічних технологій як шлях реалізації інноваційних стратегій розвитку природничої освіти») та інформальної освіти. Розділ завершується відповідними висновками.

У третьому розділі – **«Експериментальна перевірка ефективності моделі й організаційно-педагогічних умов розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін у післядипломній педагогічній освіті»** дисертанткою наведено результати емпіричного дослідження, уточнено критерії, показники та рівні розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін, подано результати педагогічного експерименту, способи обробки результатів.

Заслугує на схвалення вміла організація Шевченко І.А. педагогічного експерименту, що дало змогу з'ясувати реальний стан рівня розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін. Дисертантка виявила добре володіння методикою педагогічного дослідження. До педагогічного експерименту, було залучено 122 вчителі природничих дисциплін. У дослідженні взяли участь вчителі біології, екології, природознавства, географії, хімії, фізики та астрономії закладів загальної освіти – слухачі курсів підвищення кваліфікації.

Результати експерименту уміло проаналізовано на відповідному науковому рівні із застосуванням математичних і статистичних методів.

Вважаємо, що аналіз результатів експерименту показав динаміку позитивних змін у кожному із критеріїв розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін, що свідчить про дієвість та можливість подальшого застосування організаційно-педагогічних умов розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін у післядипломній педагогічній освіті.

Дисертація Шевченко І.А., за своїм змістом і формою є завершеним дисертаційним дослідженням.

7. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Позитивно оцінюючи рецензовану кандидатську дисертацію Шевченко І.А., висловимо деякі зауваження та побажання.

1. У завданнях 3 та 4 дисертаційного дослідження автор розмежовує обґрунтування організаційно-педагогічних умов та розробку моделі, а зображаючи в дисертації та авторефераті рисунок «Модель розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін у післядипломній педагогічній освіті» організаційно-педагогічні умови представлені як одна із складових моделі.

2. Дисертантка, у своєму дослідженні, достатньою мірою проаналізувала проблему розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін у післядипломній педагогічній освіті у вітчизняній педагогічній теорії та практиці. Однак вважаємо, що варто було б приділити більше уваги аналізу зарубіжного досвіду розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін у післядипломній педагогічній освіті (п.1.3).

3. Другим завданням дисертаційного дослідження передбачено визначення структури, критеріїв, показників та рівнів розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін, тому варто конкретизувати означені критерії.

4. У тексті дисертації речення починаються з прізвища автора, думки чи праці без посилань на першоджерела, що інколи порушує логіку викладу змісту дисертації.

5. На наш погляд у роботі недостатньо представлений діагностичний інструментарій для визначення рівнів розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін у післядипломній педагогічній освіті.

Висловлені зауваження і побажання, однак, не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження.

8. Повнота викладення результатів дисертації в опублікованих працях

Основні теоретичні і практичні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено в 31 науковій праці, зокрема методичних посібників – 20, з

них 7 одноосібно; 1 – рекомендовано МОН (лист МОН України № 1/П-366 від 19.01.2011); 11 статей, із них 6 – у провідних фахових виданнях України та збірниках науково-практичних конференцій, 2 – у закордонному виданні, 3 – в інших виданнях, які додатково відображають наукові результати дослідження.

9. Ідентичність змісту автореферату та основних положень дисертації

Дисертація та автореферат Шевченко І. А., оформлено відповідно до вимог пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24. 07. 2013 року зі змінами та доповненнями згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19. 08. 2015 р. щодо кандидатських дисертацій та іншими інструктивними вимогами МОН України. Структурна побудова і зміст автореферату ідентичні основним положенням дисертації. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті Шевченко І. А., належним чином розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації.

10. Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника».

Аналіз дисертаційного дослідження Шевченко І.А. «Розвиток фахової компетентності вчителів природничих дисциплін у післядипломній педагогічній освіті» засвідчує його цілісність, самостійність, завершеність, належну наукову новизну і практичну значущість. У дисертаційному дослідженні здійснено науковий аналіз проблеми розвитку фахової компетентності вчителів природничих дисциплін у післядипломній педагогічній освіті в контексті сучасних підходів.

Враховуючи актуальність, новизну, значущість результатів дослідження для педагогічної науки й практики, дисертаційна робота «Розвиток фахової компетентності вчителів природничих дисциплін у післядипломній педагогічній освіті» заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 „Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24. 07. 2013 року зі змінами та доповненнями згідно

з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19. 08. 2015 р., а її автор – Шевченко Ілона Андріївна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри біології
Вінницького державного педагогічного
університету Імені Михайла Коцюбинського

Нікітченко Л.О.

Місце підпису: *Нікітченко Л.О.*
Засвідчую:
Почальник відділу кадрів: *Місевичев*
10 05 2018

